UDK: 373.2:721
373.2:72.01
Pregledni rad

KLJUČNI PRINCIPI DIZAJNIRANJA REGGIO INSPIRIRANOG VRTIĆKOG PROSTORA – NEKONFORMISTIČKI PRISTUP U TRAGANJU ZA "LJEPOTOM NEOBIČNOG"

Dženeta Camović
Filozofski fakultet
Univerzitet u Sarajevu
dzeneta.camovic@ff.unsa.ba

SAŽETAK

Period 20. stoljeća označava smjenu paradigmi i drukčijeg odnosa prema djetetu i djetinjstvu. S novim znanstvenim spoznajama pojavljuje se i veći interes za kultivaciju okruženja u odgojno-obrazovnim ustanovama. Počela se dovoditi u pitanje ideja sterilnog, jednoobraznog i praznog prostora u učionici, a pozornost pridavati pedagoškim i estetskim elementima koji pobuđuje prirodnu dječju radoznalost, aktivno učenje i socijalna iskustva. Najveći interes u globalnom smislu privlači Reggio pristup, koji u cjelini svog postojanja simbolizira pobunu i bijeg od tradicionalnog poimanja učenja i uređenja vrtićkog prostora. Arhitektonska rješenja Reggio vrtića i estetsko uređenje odražava specifičnu filozofiju baziranu na temeljnim vrijednostima i principima kao predmetom inspiracije praktičara koji žele graditi, propitivati ili mijenjati vrtićko okruženje i praksu. U ovom radu ukazat će se na ključne principe o kojima pedagozi i arhitekti trebaju zajedno promišljati u cilju postizanja funkcionalnih i Reggio inspiriranih prostorno-materijalnih rješenja u organizaciji vrtićkog prostora. Problematizirat će se pitanje kreiranja vrtićkog okruženja u skladu s novom paradigmom u kojoj se polazi od djeteta kao kompetentnog bića.

Ključne riječi: Reggio pristup, vrtićki prostor, inspiracija, odgojitelj, kompetentno dijete.

UVOD

Stoljeće djeteta ili 20. stoljeće u znaku je buktanja mnogih alternativnih pedagogija koje su značile prekretnicu u poimanju djeteta i djetinjstva te izgradnji nove paradigme. Reggio pristup kao jedinstvena odgojno-obrazovna filozofija nastaje nakon Drugog svjetskog rata u Italiji s idejom društvene i kulturne transformacije društva. Rinaldi, Melloni i Manera (2022) zbog toga ističu da su temelji Reggio pedagogije nastali pretvaranjem ruševina rata u resurse mira. To se ogleda u vrijednostima demokratičnosti, jednakog dostojanstva, dijeljenja moći, sudjelovanja, zajedništva, uzajamnih odnosa i poštovanja, što se provlače kroz teoriju i praksu Reggio pristupa.

U srcu Reggio pristupa nalazi se nekoliko vodećih principa koji ga izdvajaju od konvencionalnih pedagoških metodologija, kao što su: slika o djetetu, stotinu jezika djece, kurikul koji nije unaprijed određen, pedagoška dokumentacija, refleksivna praksa odgojitelja, okruženje kao treći odgojitelj, atelje kao prostor za kreativnost, sudjelovanje roditelja i suradnju s lokalnom zajednicom. Polazište za sve principe je slika o djetetu kao sposobnom, kompetentnom i kreativnom biću, koje svakodnevno stupa u odnose s ljudima, prostorom i materijalima i tome pridaje određeno značenje i smisao.

Okruženju se pridaje veliki značaj, jer dijete u njemu svakodnevno boravi i stupa u interakciju. Okruženje može odrediti kako se dijete osjeća te unaprijediti ili inhibirati procese učenja. Specifična metafora koja se koristi u Reggio pristupu jeste da je okruženje *treći odgojitelj*. Na taj način pridaje mu se kvaliteta živog bića koje, kao i odgojitelj sa svojim potencijalom (ukoliko je dobro organiziran), izaziva radoznalost, istraživačko ponašanje i stjecanje raznovrsnih iskustava.

Reggio pristup sa svojim avangardnim stilom nastalim iz pobune na zastarjelu odgojno-obrazovnu paradigmu i poučavanje zasnovano na verbalnom jeziku udaljava se značajno od ideje kreiranja standardnih i jednoznačnih prostora. U dizajniranju vrtićkog okruženja vode se principima koji značajno odstupaju od sterilnih, jednoobraznih i rigidnih prostornih rješenja. Da je to prepoznato globalno, govori i činjenica da je časopis *Newsweek* 1991. godine proglasio Vrtić *Diana* iz Reggio Emilije za jednu od deset najboljih predškolskih ustanova na svijetu (Thornton i Brunton, 2010). Osim toga, Reggio Emiliju godišnje posjećuju praktičari i znanstvenici iz cijelog svijeta kako bi doživjeli ljepotu njihovih vrtića i uvjerili se u autentičnost pedagoškog pristupa. Vrtići u Reggio Emliji stoga simbolično predstavljaju i jednu vrstu muzeja za sve posjetitelje koji traže inspiraciju u kreiranju vrtićkog prostora.

Rijetke su prilike da se može razmišljati o arhitektonskoj organizaciji vrtićkog prostora, jer su vrtići u našoj svakodnevnici smješteni u podrumima zgrada ili nekih drugih nenamjenskih objekata s mnogo arhitektonskih barijera i izazova. Neizmjerna je prednost imati priliku graditi vrtić iz temelja i prilagođavati ga određenoj odgojno-obrazovnoj koncepciji u procesu njegovog nastajanja. U dizajniranje vrtićkog prostora neophodno je uključiti arhitekte i pedagoge kako bi prostor reflektirao fuziju pedagoških ideja u arhitektonskim rješenjima. Cilj ovog rada je ukazati na ključne pedagoške principe koji proistječu iz Reggio pristupa kao zlatnog standarda u predškolskom odgoju i obrazovanju, a koji mogu biti poticaj za suradnju s arhitektima u cilju osmišljavanja vrtićkog prostora. Naglasak će se posebno staviti na arhitektonske karakteristike prostora te unutrašnju i vanjsku organizaciju i uređenje.

Ključni principi za organizaciju prostora u Reggio pristupu

Cjelokupan prostor Reggio vrtića treba biti organiziran tako da u sebi posjeduje potencijal za učenje i istraživanje. Najznačajnija razlika Reggio prostora u odnosu na ostale vrtiće proizlazi iz njegovog autentičnog odgojno-obrazovnog pristupa koji gradi novu paradigmu. Učenje nije nešto što se odvija kao transmisija znanja u jednosmjernoj relaciji odgojitelj – djeca, već transformacijski čin koji se dešava na raznovrsne načine, u interakciji s materijalima i vršnjacima. Djeca konstruiraju i sukonstruiraju svoja znanja aktivno surađujući jedni s drugima, te im to prostor treba omogućiti. Stoga se velika pozornost treba posvetiti organizaciji prostorija, perceptivnim aspektima (zvuk, miris i dodir, svjetlost i boja), te namještaju i materijalima koji mogu najbolje odgovoriti na potrebe koje djeca i odgojitelji imaju u procesu učenja.

Fraser (2012) ukazuje na sljedeće principe pri organizaciji prostora: *estetika* (stvaranje lijepih i privlačnih prostora za djecu); *aktivno učenje* (stimulativno okruženje koje potiče na uključivanje u raznovrsne aktivnosti); *kolaboracija* (potiče i omogućava razvoj vještina za rad s drugima); *transparentnost* (otvorenost prema unutra i prema vani); *prirodni materijali* (mogućnost transformacije i podizanje svijesti o prirodnom okruženju); *fleksibilnost* (fleksibilno korištenje prostora, materijala i vremena); *odnosi* (prezentacija materijala u neočekivanim odnosima s drugim materijalima); *recipročnost* (odgovorno i dinamično okruženje otvoreno za promjene).

Domingues (2024) ističe da bi se uz navedene principe mogao dodati još jedan, a to je "ljepota neobičnog", okruženje u kojem se može „očekivati neočekivano". Ova estetska dimenzija prostora koja proizlazi iz pristupa u

kojem se brišu granice između znanosti i umjetnosti može izazivati različite vrste učenja i istraživanja. Estetska dimenzija prostora pobuđuje radoznalost kod djece i potiče na istraživanje (Manera, 2022). Ona se ogleda u bogatstvu detalja u svakom aspektu prostora, koji „provociraju" djecu da otkrivaju različite materijale i iz različitih perspektiva, da opažaju različite mogućnosti i aktivno istražuju i eksperimentiraju. Prije svega, ogleda se u bogatstvu prirodnih i neoblikovanih materijala i likovnih tehnika putem kojih djeca mogu izraziti sebe. Estetski odgoj je tako, prema riječima Malaguzzija, oblik bijega od retorike i stereotipa kroz susret s mogućnostima koje se u prostoru nude (Manera, 2022).

Neizmjerno je važno o prostoru promišljati iz perspektive sva tri subjekta odgojno-obrazovnog procesa – *djeteta*, *odgojitelja* i *roditelja* (*Tabela 1*). Iz perspektive djeteta prostor je ono što u njemu može raditi (Strong-Wilson i Ellis, 2007), iz perspektive roditelja – kako može stupiti u interakciju s odgojiteljima i drugim roditeljima, a iz perspektive odgojitelja – kako može stupiti u interakciju s djetetom/djecom i roditeljima. Stoga bi prostor trebalo organizirati da sva tri subjekta zadovolje svoje potrebe.

Tablica 1. Organizacija prostora za djecu, roditelje i odgojitelje prema Rinaldi (2021)

	Prostor je potrebno organizirati tako da.....
Djeci omogućava	...da iskažu svoj potencijal, sposobnosti i radoznalost, ...da mogu istraživati sami i s drugima, s vršnjacima i odraslima, ...da sebe doživljavaju kao kreatore projekata i kurikula, ...da ojačaju svoj identitet, autonomiju i sigurnost, ...da rade i komuniciraju s drugima, ...da znaju da se njihov identitet i privatnost poštuju.
Odgojiteljima omogućava	...da imaju odgovarajući prostor i namještaj kako bi zadovoljili svoju potrebu za susretima s drugim odgojiteljima i roditeljima, ...da prostor zadovoljava njihovu potrebu za privatnošću, ...da prostor omogućava njihovo učenje i profesionalni razvoj.
Roditeljima omogućava	...da budu saslušani i informirani, ...da se upoznaju s drugim roditeljima i odgojiteljima.

Arhitektonske karakteristike prostora

Reggio vrtići po svojoj prostornoj arhitekturi oslikavaju specifičnu strukturu talijanskih gradova, jer ulazni hol vodi najprije na *pjacu* – centralnu prostoriju koja ima simboliku susreta, druženja i igre baš kao i centralni gradski trgovi. Koristi se za zajedničke sastanke i predstavlja *srce* vrtića (Wurm i Genishi, (2005). Iz *pjace* se dalje može ući u sve vrtićke učionice, uz koje se uspostavljaju ateljei i laboratoriji kao mjesta za manipulaciju ili eksperimentiranje, što omogućava produženi rad na projektu (Gandini, 2011). Dakle, osnovnu arhitektonsku

strukturu čine veći otvoreni prostori (poput zajedničkog trga), ali i manji prostori u kojima se odvijaju procesi učenja i istraživanja u manjim skupinama. Komunikativnost različitih prostornih cjelina postiže se kroz međusobno povezane učionice i druge prostorije (kuhinja, blagovaonica, kupatila) koje nisu odvojene i izolirane hodnicima ili pregradama (*Slika 1*). Učionice su povezane jedna s drugom, a ne s hodnicima, što dodatno integrira i povezuje sve dijelove vrtića. Za svaku odgojnu skupinu planiran je set prostorija koji se sastoji od učionice, ateljea, zimskog vrta, toaleta i blagovaonice. Toalet je pozicioniran tako da se nalazi uz učionicu i zimski vrt kako bi se igre s vodom i „prljavim" materijalima mogle lakše odvijati. Ateljei su pozicionirani u kutovima kao najtišim dijelovima vrtića.

Kako bi prostor promovirao vrijednost zajedništva i demokratičnosti, sve prostorije je potrebno organizirati na istoj razini, ukinuvši asimetrično poimanje prostornih cjelina u kojem se pridaje prioritetna vrijednost učionicama u odnosu na uslužne/pomoćne prostorije (kuhinja, blagovaonica, kupatila). Prostor treba promovirati svijest o grupnom postojanju i djelovanju u odnosu na sve djelatnike koji svojim sudjelovanjem daju doprinos i određuju ukupnu kulturu vrtića. U Reggio vrtićima kuhinje nisu izolirane, već naprotiv, imaju centralnu poziciju, sa staklenim pregradama koje potiču vidljivost iznutra i prema vani i pozivaju na komunikaciju i polivalentno korištenje prostora. Ne postoje marginalizirane ili privilegirane prostorije, već vodoravna prohodnost i uvezanost. Ovakvo uređenje prostora proistječe iz vrijednosne orijentacije Reggio pristupa koji ukazuje na hijerarhiju odgovornosti, ali ne i hijerarhiju koja ukida dijalog, razmjenu i što je najvažnije – poštovanje (Rinaldi, 2021). Posvećenost demokratskim (nehijerarhijskim) odnosima Reggio vrtićima daje jedan specifični identitet koji se ogleda u kompaktnoj distribuciji ekvivalentnih prostorija i fizičkoj manifestaciji jednakog dostojanstva[1] (Dominguez, 2024).

1 Ovo je suštinski utemeljeno u izvornoj pedagogijskoj perspektivi, jer je ispravni pedagoški odnos između odgojitelja i odgajanika jedino moguć na temeljima ravnopravnog dostojanstva i težnje ka simetričnim odnosima (Palekčić, 2015).

Slika 1. Tlocrt dječjeg vrtića *Robinson* (za uzrast od tri do šest godina) u Reggio Emiliji (osobna arhiva materijala u okviru posjete vrtiću 2022. godine)

Kako bi se optimalno pojačala međusobna povezanost različitih prostornih cjelina, sugerira se omogućavanje transparentnosti prostora *iznutra* (stakleni zidovi koji potiču održavanje prostornih odnosa i vidljivost procesa učenja koji se odvija u učionicama) i *prema vani* (Rinaldi, 2021). Stvaranje arhitektonskih veza između prostora moguće je postići pomoću kliznih vrata ili staklenih pregrada koje omogućavaju pogled u druge susjedne/zajedničke prostorije ili prema vani. Reggio vrtići karakteristični su po velikim staklenim površinama koje omogućavaju *transparentnost prema vani* – prozori od poda do stropa, s pogledom na vrt sa zelenilom i dvorište, što potiče vezu s prirodnim okruženjem koje na taj način postaje dio vrtića. Ovakvo uređenje prostora ujedno omogućava kvalitetnu dnevnu svjetlost i prozračnost, ali i osjećaj otvorenog prostora iako ste unutra (Wurm i Genishi, 2005). U tom pogledu osnovna je namjera da se dodatno „izblijedi" granica između enterijera i eksterijera kroz staklena vrata, verande i zimske vrtove (*Slika 2*) i stvaranje međuprostora između vanjskog i unutrašnjeg svijeta (Dominguez, 2024). Tako prostor implicitno šalje poruku interdisciplinarnosti (prelaženjem granica različitih svjetova) i otvorenosti koja simbolizira njegovanje *otvorenog uma* kod djece i odraslih. Vrtić takvim svojim izgledom sa staklenim i „tankim granicama" sa spoljnim svijetom podsjeća na akvarij koji je možda i najbolji sinonim za transparentnost u ovom slučaju. Tu metaforu pri opisu vrtića koristio je i sam Loris Malaguzzi isticavši da je prostor kao neka vrsta akvarija koji odražava ideje, vrijednosti, sposobnosti i kulturu onih koji u njemu žive (Edwards, Gandini i Forman, 2012).

Slika 2. Zimski vrt dječjeg vrtića *Rodari* (Dominguez, 2024: 394)

Kako bi prostor vrtića poticao osjećaj sigurnosti i poštovao privatnost djece, važno je promišljati i o principu *netransparentnosti* (Rinaldi, 2021) kada je potrebno da se djeca zaštite od pogleda drugih kako bi se ispoštovala njihova privatnost (npr. prostor toaleta). Prostore za privatnost treba osigurati čak i u javnim prostorima kao što su *pjace* kroz osmišljavanje *mikroarhitekture* ili malih prostora „razbacanih" po vrtiću (Dominguez, 2024). Na primjer, kabina za presvlačenje koju djeca koriste za prerušavanje u igri uloga može svoje mjesto naći na pjaci, kazalište lutaka gdje se djeca mogu skrivati, osmišljavati uloge ili trokut ogledala u kojem djeca mogu istraživati sebe i razmišljati.

Curtis i Carter (2003) navode da se pri procjeni prostora treba propitati postojanje sljedećih elemenata: (a) Da li potiče povezanost djeteta s prostorom i osjećaj pripadnosti? (b) Da li je prostor fleksibilan i postoje li otvoreni materijali za igru? (c) Postoje li prirodni materijali koji aktiviraju osjetila? (d) Da li prostor potiče čuđenje, radoznalost i intelektualni angažman? (e) Da li u prostoru postoje simboličke reprezentacije te elementi rane pismenosti i vizualne umjetnosti? Nastavak ovog rada kroz različite segmente prostora naglasit će upravo ove elemente.

Izgled učionica

Kako bi prostor učionice omogućavao kretanje, interakciju i komunikaciju (Slunjski, 2006) te istovremeno odvijanje raznovrsnih aktivnosti (Slunjski, 2008),

neophodno je osmisliti kvalitetno zoniranje prostora. Prostor učionica treba biti podijeljen na manje cjeline kako bi se omogućilo spontano druženje djece i aktivno učenje. Kvalitetno zoniranje prostora prepoznaje se po omogućavanju druženja djece i odgojitelja u različitim konfiguracijama: u velikoj skupini, u malim skupinama, u paru i pojedinačno. Višeslojnost prostora postiže se upotrebom manjih pregrada ili zastora kako bi se oblikovali raznovrsni centri aktivnosti koji omogućavaju igru i učenje djece na različite načine. Višeetažnost prostorije u vrtićima (Curtis i Carter, 2003) dodaje prostoru treću dimenziju koja omogućava djeci da dožive svoja tijela u različitim pozicijama te da vide stvari iz različitih kutova. Višeetažnost prostora otvara mogućnost za kreiranje međukatova ili uspravnih međuprostora koji mogu poslužiti za igru, istraživanje ili odmor (*Slika 3*). Mogu uključivati kose prostore u vidu tobogana, stube, kose krovove i druge načine oblikovanja prostora koji trebaju omogućiti okupljanje djece potičući samoorganiziranu i samoinicijativnu igru. Međuprostori se mogu kreirati i vodoravno, kroz povezanost s kuhinjom na primjer, stvarajući jedan međuprostor koji ima elemenata učionice, ateljea ili trga koji poziva na zajedničko kuhanje, igru i druženje. Takav međuprostor može se kreirati i između učionica i toaleta kao mjesta za istraživanje i eksperimentiranje s vodom i „prljavim" materijalima.

Slika 3. Višeetažnost prostorija i međuprostori u vrtiću za dob do tri godine (Dominguez, 2024)

Navedeno je dokaz da Reggio pristup potiče nekonformističku, „drsku" i transgresivnu upotrebu prostora, što je izraz pobune Lorisa Malaguzzija (koji se smatra osnivačem Reggio pristupa) na rutinu i monotonost u tradicionalnim

odgojno-obrazovnim ustanovama (Dominguez, 2024). Osim toga, reflektira uvjerenje o kompetentnom djetetu koji prostor treba doživjeti i istraživati cijelim svojim tijelom i osjetilima, umjesto slike o djetetu kao biću koje je potrebno zaštititi i brinuti samo o njegovoj sigurnosti.

Važan dio učionice je takozvani „treći prostor" kao zona s niskom razinom osvjetljenja koja služi za odmor. Nakon izvjesne izloženosti brojnim materijalnim i socijalnim podražajima dijete može osjetiti potrebu za kratkotrajnim povlačenjem, te mu to prostor treba omogućiti. Prostor vrtića treba nuditi ravnotežu između angažiranog ponašanja i odmora, suradnje s drugima i osame, igre i istraživanja u unutarnjem, ali i vanjskom prostoru.

S obzirom da je najsnažnija motivacija u osnovi dječjih iskustava osjećaj pripadnosti, sigurnosti i želja za uspostavljanjem odnosa s drugima (Curtis i Carter, 2003), važan segment prostora su udobna mjesta koja podsjećaju na obiteljsku atmosferu. To se postiže mekanim i udobnim sofama, rasvjetom, bojama i sličnim elementima koji pozivaju na opuštanje, komunikaciju i dublje povezivanje. Trister i Colker (1995) navode nekoliko pozitivnih poruka koje takav prostor treba slati djeci: Ovo mjesto je ugodno za boravak; Ti pripadaš ovdje; Ovo je mjesto kojem možeš vjerovati; Možeš uraditi mnoge stvari bez ičije pomoći i biti samostalan; Možeš se povući i biti sam kada to trebaš; Ovo je sigurno mjesto da istražuješ i isprobavaš svoje ideje. Poruka „Ti pripadaš ovdje" u prostoru se može pročitati ukoliko dijete može vidjeti rezultate svog rada, svoje crteže, svoje fotografije u vrtićkim projektima (kroz panele pedagoške dokumentacije), fotoalbume, fotografije svoje porodice, individualizirane prostore sa svojim imenom i slično.

Reggio pristup daje prednost minimalističkom stilu u izgledu enterijera s neutralnim tonovima. Čisti i bijeli zidovi s mnogo prozora daju osjećaj „smirenosti" i nenametljivosti. Na njima nema kičastih detalja, dekorativnih elemenata poput animiranih likova ili stereotipnih likovnih elemenata. Zidovi nisu unaprijed predodređeni, već otvoreni i spremni da djeca i odgojitelji ostave svoje „otiske". Zidovi Reggio vrtića „govore" (Gandini, 2011) i dokumentiraju procese učenja djece koji se unutar njih odvijaju. Odgojaitelji kroz pedagošku dokumentaciju i kreativne panele ispisuju kreativna iskustva učenja zajedno s djecom. Zidovi se često koriste kao platna za privremene ili stalne izložbe o onome što su djeca i odgojitelji u vrtiću radili. To djeci omogućava da se ponovo prisjete svojih prethodnih iskustava učenja i o njima raspravljaju. Odgojitelji mogu poticati djecu da se prisjete i opišu čime su se bavili i kako su predstavljene problemske situacije rješavali, potičući razvoj njihovog metakognitivnog mišljenja.

Namještaj treba birati tako da omogućava sigurnost i odgovara na želju za autonomijom koja se pojavljuje kao razvojna potreba kod djece predškolske dobi. To je namještaj bez oštrih rubova i po mjeri djeteta. Osim toga, u skladu s dječjom potrebom za kretanjem, ali i kurikulom koji je fleksibilan i podložan promjenama smjera u razvoju projekata, namještaj bi trebao jednako tako biti fleksibilan i mobilan. Neophodno je da cijeli prostor zajedno s namještajem koji ga čini bude promjenjiv i prilagodljiv potrebama koje u određenom trenutku imaju djeca i odgojitelji. Svijest o promjenama koja postoji u Reggio pristupu određuje temeljnu ideju organizacije materijalnog okruženja tijekom vremena. Ona se odnosi na izgradnju prostora koji je uvijek u stanju da se rekonstruira, prostor koji mora biti ne samo potencijalno promjenjiv već i promijenjen tijekom vremena (Dominguez, 2024).

Osjetilna kvaliteta prostora i ambijent

Prostor vrtića djeca ne doživljaju samo osjetilom vida, već ga i osjećaju. To nikada nije samo vizualno iskustvo, već i taktilno, olfaktivno i kinestetičko, uvijek subjektivno i holističko (Rinaldi, 2021). Upravo je to razlika u poimanju okruženja i ambijenta. Wurm i Genishi (2005) opisuju kako je važno na koji se način soba osjeća u cijelosti, način na koji izgleda, miriše i zvuči, da li poziva da se zadržimo ili samo prođemo. Raspored namještaja, osvijetljenost i privlačnost materijala uveliko određuje doživljaj okruženja u kojem se nalazimo. Potrebno je stvarati inspirativna okruženja u kojima se djeca osjećaju prijatno Ambijent vrtića treba biti prostor u kojem djeca „stvaraju svoje svjetove" (Wurm i Genishi, 2005), treba biti „životni prostor" (Rinaldi, 2021), a ne sterilno mjesto. To treba biti prostor u kojem djeca mogu pronaći ono što raspiruje njihovu maštu, potiče radoznalost, fascinaciju ili čuđenje. Trebao bi biti obogaćen multisenzoričkom dimenzijom koja potiče djecu da tragaju i pronalaze nešto blještavo, sjenasto, čudesno ili magično (Curtis i Carter, 2003). Stvaranje iluzija u tom smislu može biti poticajno, a jedan od načina je postavljanje ogledala na neobičnim mjestima (kupatilu, hodnicima, učionicama..) ili u neobičnim kombinacijama (pod različitim kutovima, u kombinaciji s prirodnom sunčevom svjetlošću ili drugim umjetnim izvorima osvjetljenja) kako bi se izazvale neobične refleksije.

U Reggio vrtićima svjetlost predstavlja medij kojim se može stvarati ugodno okruženje, ali i poticati radoznalost i različite vrste učenja. Svjetlost je vrlo bogat medij čija svojstva djeca mogu istraživati uz čuđenje i radoznalost: transparentnost, sjene, refleksije, projekcije, boje, refrakciju ili prelamanje svjetlosnih zraka i sl. Protrebno je omogućiti ulazak prirodne sunčeve svjetlosti,

koja može reflektirati odsjaje i tako zaintrigirati dječju maštu i fascinaciju. Niz je dječjih projekata u Reggio vrtićima upravo započeo trenutkom fascinacije ovim prirodnim fenomenom. Vizualna percepcija koju stvara svjetlost može se pojačati korištenjem različitih izvora osvjetljenja, ne samo prirodne sunčeve svjetlosti. Zbog toga je važno da svjetlost dolazi iz različitih pozicija prostorije te da se unaprijed isplaniraju odvojeni prekidači za svjetla za različite dijelove prostorije i moduli za regulaciju intenziteta svjetlosti. Važno je planirati prostore u kojima je moguće postići različite svjetlosne efekte kako bi se stvorili maštoviti prostori za igru sa sjenom u kombinaciji s različitim podlogama i poticajima.

Organizacija materijala

Dizajniranje prostora učionice uključuje oblikovanje centara za specifične aktivnosti. Tako organiziran prostor čini osnovu za kvalitetnu raspodjelu igrovnih materijala na način da pozivaju djecu na druženje i istraživanje u malim skupinama. U učionicama se trebaju naći uobičajeni centri za: likovno izražavanje, logičko-matematičke aktivnosti, građenje, glazbu, istraživanje prirode, ranu pismenost, osjetilne aktivnosti i igre s pijeskom i vodom, igre uloga, centar za istraživanje svjetla i sjene i sl. Osim toga, u učionici se mogu organizirati i drugi centri koji proizlaze iz dječjih interesovanja, koje odgojitelj opservira te u skladu s tim transformira okruženje. Postavka centara aktivnosti nikada ne bi trebala biti statična, već se mijenjati u skladu s interesovanjima djece i njihovim projektima učenja. Stoga o centrima ne treba promišljati kao o stalnim, već promjenjivim elementima prostora na način da dijete ima pravo da sudjeluje u procesu sukreiranja.

Mogli bismo reći da je najkraća definicija Reggio prostora sadržana u terminu „neobičan" ili „inspirativan". Dominguez (2024) ističe da su se Malaguzzi i njegov tim uvijek oslanjali na organizaciju prostornih uvjeta kako bi *neobično* učinili vjerojatnijim. U skladu s tim izvodi hipotezu da graditi i uređivati prostor znači *sanjati ljepotu neobičnog*. Efekat neobičnog postiže se kroz ponudu i kombinaciju materijala koji trebaju pobuđivati radoznalost, fascinaciju, čuđenje, igru i kreativnost. Da bi se efekt radoznalosti izazvao, nisu potrebni skupi materijali, već sasvim obični, koji se dovode u vrlo neobične veze. Posebno se cijeni kreativna vrijednost tradicionalnih (papir, lijepak, vuna, tkanine....) i „otpadnih" materijala (Manera, 2022) koji u vrtiće dolaze iz resursnog centra Remide[2], prirodnih materijala (lišće, kamenčići, žirevi, kestenje, sjemenke...),

2 Remida predstavlja resursni centar koji u suradnji s lokalnim poduzećima prikuplja i razvrstava "otpadni materijal" i pretvara ga u intelektualni resurs. Promovira ideju da ono što je odbačeno ili nesavršeno i dalje može biti nositelj ljepote, koristiti se kao obrazovni resurs. Izbjegava se upotreba

neoblikovanih materijala (glina, žica...) i slično. Biraju se otvoreni materijali (takozvani „izgubljeni dijelovi“) koji se mogu transformirati i oblikovati na različite načine. Takvi materijali stimuliraju imaginaciju i kreativno izražavanje (Karić Camović, 2023), a organiziraju se postavljajući ih kao *pozive na učenje* ili *provokacije*. Curtis i Carter (2008) navode neke materijale koje djeca mogu razvrstavati, kombinirati i transformirati: kamenčići različitih veličina; školjke svih veličina, oblika i boja; lišće svih veličina, oblika i boja; grane drveća svih veličina i oblika; cvijeće, grančice i latice bilja; perje svih oblika, boja i veličina; šišarke, mahune, orašasti plodovi u ljusci; perle, dugmad, stakleni “dragulji”, trake, svijeće, konopci, tkanine, razne vrste plastičnih predmeta, lupe različitih veličina i oblika itd. Odgojitelj promišlja o načinu na koji će materijali biti postavljeni – podloge različitih boja i tekstura (ogledala, transparentne podloge, svijetleći stolovi i sl.) kreirajući estetski i pedagoški privlačnu kompoziciju na način da je dijete može doživjeti smislenom.

Reggio učionice posebno su prepoznatljive po hibridnom pristupu koji se ogleda u spajanju analognih i digitalnih medija. Uvode se svjetlosni efekti preko svijetlećih stolova, grafoskopa, projektora, digitalnih mikroskopa i različitih lampi u kombinaciji s prirodnim materijalima i „izgubljenim dijelovima“. Stvaraju se svjetlosni pejzaži predstavljajući zanimljiv primjer konstruktivističke pedagogije koja koristi prirodno svjetlo kao „živi materijal kojim djeca mogu manipulirati i koji djeca mogu koristiti za stvaranje vlastitih estetskih konfiguracija“ (Ceppi i Zini, 1998; prema: Manera, 2022). U takvim postavkama „otpadni materijali“ dobijaju novi sjaj i otkrivaju se njihove neopažene mogućnosti. Djeca ih projektiraju na zid, ekran ili strop, stvarajući maštovito i neobično okruženje za poigravanje materijalima i osobnim idejama. Otkrivaju boje, transparentnost, teksture i stječu raznovrsna osjetilna iskustva.

Vanjsko okruženje

U Reggio vrtićima djeca provode mnogo vremena vani. Takva mogućnost temelji se na uvjerenju da se izgradnjom pozitivnih odnosa s prirodom kultivira sljedeća generacija odraslih čuvara životne sredine (Vandermaas-Peeler et al., 2016). Djeca uče o okruženju kroz vrtlarstvo i istraživanje biljnog i životinjskog svijeta. Zajedno s odgojiteljima sade povrće, gledaju ga kako raste, a potom beru. Razgovaraju s vršnjacima i vode rasprave o biljnom i životinjskom svijetu

termina “beskorisnog” i “smeća”, što odražava ideju održivog razvoja da resursi nisu beskonačni i da ih treba cijeniti.

i očuvanju životne sredine, tijekom kojih odgojitelji nastoje poticati osjećaj poštovanja prema prirodi i uživanja u ljepotama prirode.

U skladu s tim vanjsko okruženje Reggio vrtića nije tipično dječje igralište s uobičajenim plastičnim spravama poput tobogana, klackalice i sl. Ono je organizirano tako da izgledom više podsjeća na jednostavno okruženje koje je u skladu s prirodom. Curtis i Carters (2003) navode sljedeća pomagala: prenosive ljestve i drvene stepenice koje djeca mogu pomicati, panjevi i grane na koje se mogu penjati i koje mogu pomjerati, drvene palete, bale sijena, ostaci drveta i daske, različite dužine i oblici sifona, lopate, grablje, čizme, četke, metle, sita, crijeva, prskalice, kantice, termometri, metri itd. Poželjne su i drvene prepreke i mobilijari koji potiču djecu na penjanje, spuštanje, preskakanje i druge aktivnosti koje im pomažu da razviju samopouzdanje, da vjerujuu svoje tijelo i osjećaj kompetencije. Prirodni materijali sa svojim bogatim osjetilnim karakteristikama poput grančica, kamenčića, trave, gline, lišća i slično nude se djeci u neobičnim kombinacijama koje pozivaju na igru i istraživanje. Drveni štafelaji za slikanje s likovnim materijalima postavljaju se kako bi potakli slikanje prirode. Potiču se istraživačke aktivnosti biljnog i životinjskog svijeta te razvijaju projekti.

ZAKLJUČAK

Prethodno navedene spoznaje o Reggio pristupu ukazuju na intelektualnu i kreativnu „drskost" kojom se čini zaokret i distanca od tradicionalne (zastarjele) odgojno-obrazovne paradigme. Stvara se nova slika o djetetu kao kompetentnom i kreativnom biću, koja se prepoznaje u specifičnoj organizaciji prostora i kurikula. Reggio vrtićki prostor udaljava se od koncepta sterilnih i jednoobraznih prostornih rješenja, a više ih čine neobičnim, inspirativnim i poticajnim za različite vrste učenja. Odražava konstruktivističku i sukonstruktivističku sliku znanja koja se unutar njega gradi i sliku djeteta kao aktivnog i komunikativnog bića. Kako bi se maksimalno iskoristili svi potencijali prostora i stvorio stimulativan razvojni kontekst, pri namjenskoj izgradnji vrtića neophodna je suradnja arhitekte, dizajnera, pa i umjetnika (kao što je bio slučaj s Vrtićem *Diana*, koji je dobio priznanje za jednu od najboljih predškolskih ustanova na svijetu). Idejna rješenja Reggio vrtića imaju snažno izraženu estetsku dimenziju u oblikovanju privlačnih okruženja, izvjesnu dozu kreativne *napetosti* koja pobuđuje dječju radoznalost, čuđenje, fascinaciju i aktivno eksperimentiranje s materijalima. Ključni principi na kojima se zasniva Reggio pristup svoj odraz pronalaze u organizaciji i uređenju prostora, te se mogu smatrati smjernicama pri traganju za optimalnim i jedinstvenim prostornim rješenjima vrtića. Takav

prostor treba: poticati povezanost djeteta s prostorom i osjećaj pripadnosti; biti fleksibilan omogućavajući povezanost, interakciju i komunikaciju te transparentan prema unutra i prema vani; nuditi mnoštvo raznovrsnih otvorenih i prirodnih materijala koji aktiviraju osjetila i potiču aktivan odnos prema okruženju; poticati čuđenje, radoznalost, intelektualni angažman i (su) konstrukciju znanja; biti ispunjen simboličkim reprezentacijama te elementima rane pismenosti i vizualne umjetnosti; biti promjenjiv i promijenjen tijekom vremena.

Dalja istraživanja bilo bi važno usmjeriti na specifičnosti prostorne organizacije i uređenja Reggio inspiriranih vrtića u različitim kulturološkim kontekstima. Poznato je da se Reggio pristup ne može transplantirati iz jednog društvenog i odgojno-obrazovnog konteksta u drugi, već razvijati na način na koji je to specifično za određenu kulturu. Stoga bi bilo važno propitivati različite pristupe i autentične mogućnosti prilagođavanja i usavršavanja prostornih rješenja Reggio inspiriranih vrtića.

LITERATURA

1. Curtis, D. & Carter, M. (2003). *Designs for learning and living: transforming early childhood environments*. Redleaf Press.
2. Curtis, D., & Carter, M. (2008). *Learning together with young children*. Redleaf Press.
3. Dominguez, G. M. (2024). The Beauty of the Unusual: An Architectural Inquiry into the Reggio Emilia Approach. *Interchange*, 55, 383–403.
4. Edwards, C., Gandini, L. & Forman, G. (eds.). (2012). *The hundred languages of children: The Reggio Emilia experience in transformation*. Praeger.
5. Fraser, S. (2012). *Authentic childhood: experiencing Reggio Emilia in the classroom*. Nelson Education.
6. Gandini, L. (2011). Connecting through caring and learning spaces. In: C. Edwards, L. Gandini & G. Forman (Ed.), *The hundred languages of children: The Reggio Emilia experience in transformation* (273–291). CA: ABC-CLIO.
7. Karić Camović, Dž. (2023). *Razvojna perspektiva kreativne pedagogije: razumijevanje razvoja i poticanja kreativnosti u ranom djetinjstvu.* Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu.
8. Manera, L. (2021). Relational spaces in Architecture, Aesthetics and Education. *Scenari*, *1*(12).
9. Manera, L. (2022). Art and aesthetic education in the Reggio Emilia Approach. *Education*, *3*(13), 483–493.
10. Palekčić, M. (2015). *Pedagogijska teorijska perspektiva: značenje teorije za pedagogiju kao disciplinu i profesiju*. Erudita.
11. Rinaldi, C. (1998). *The space of childhood, in Children, spaces, relations. Metaproject for an environment for young children*. Reggio Children.
12. Rinaldi, C. (2021). *In dialogue with Reggio Emilia: Listening, researching and learning*. Routledge.
13. Rinaldi, C., Melloni, B. & Manera, L. (2022). Reggio Children zaklada – povijesni korijeni i buduće perspektive. U: Slunjski, E. (ur.), *Što nas uči Reggio?*, (5–19). Element.
14. Slunjski, E. (2006). *Stvaranje predškolskog kurikuluma u vrtiću – organizaciji koja uči*. Mali profesor.
15. Slunjski, E. (2008). *Dječji vrtić – zajednica koja uči, mjesto dijaloga, suradnje i zajedničkog učenja***.** Spektar Media.
16. Strong-Wilson, T., & Ellis, J. (2007). *Children and Place: Reggio Emilia's Environment As Third Teacher. Theory Into Practice, 46*(1), 40–47.
17. Thornton, L. & Brunton, P. (2010). *Bringing the Reggio Approach to your early years practice*. Routledge.
18. Trister, D. D. & Colker, J. L. (1995). *The creative curriculum for early childhood.* Teaching Strategies.
19. Vandermaas-Peeler, M., McClain, C., & Fair, C. (2016). "*If I'm in the Grass and These Boots Overflow,* I Could Water the Plants": Exploring the Natural World as Service Learning with Young Children. *Service Learning as Pedagogy in Early Childhood Education,* 193–211.
20. Wurm, J. P. & Genishi, C. (2005). *Working in the Reggio Way: A Beginner's Guide for American Teachers.* Redleaf Press.

KEY DESIGN PRINCIPLES FOR A REGGIO-INSPIRED KINDERGARTEN SPACE: A NON-CONFORMIST APPROACH IN SEARCH OF THE "BEAUTY OF THE UNUSUAL"

The period of the 20th century marks a paradigm shift and a different attitude towards children and childhood. With new scientific knowledge, there is also a greater interest in cultivating the environment in educational institutions. The idea of a sterile, unified and empty space in the classroom began to be questioned, and attention was paid to pedagogical and aesthetic elements that arouse children's natural curiosity, active learning and social experiences. The greatest interest in the global sense is attracted by the Reggio approach, which in its entire existence symbolizes rebellion and escape from the traditional understanding of learning and arranging the kindergarten space. The architectural solutions of Reggio kindergarten and the aesthetic arrangement reflect a specific philosophy based on fundamental values and principles, which are the subject of inspiration for practitioners who want to build, question or change the kindergarten environment and practice. In this paper, the key principles that pedagogues and architects should think about together in order to achieve functional and Reggio-inspired spatial and material solutions in the organization of kindergarten space will be pointed out. The question of creating a kindergarten environment in accordance with the new paradigm, which starts from the child as a competent being, will be problematized.

Key words: Reggio approach, space, inspiration, educator, competent child.